

Utredning av särskilt stöd i Nynäshamns kommuns grundskolor

**Efter uppdrag i barn- och utbildningsnämnden 2024-
10-23 § 106**

Diarienummer: BUN/2024/0161/019-8

Sammanfattning

Barn- och utbildningsförvaltningen har tagit fram denna utredning om särskilt stöd i Nynäshamns kommuns grundskolor enligt uppdrag av barn- och utbildningsnämnden den 23 oktober 2024 § 106. Utredningens syfte är att genomföra en analys av kommunens behov av strukturer och undervisningssammanhang inom särskilt stöd samt att presentera ett förslag till framtida organisation. Vidare ska utredningen även klargöra de olika begreppen inom området. Utredningen har genomförts i projektform, genom studier av forskning och relevanta dokument, genomlysning av nuläge, arbete i fokusgrupper samt intervjuer.

Skolans kompensatoriska uppdrag innebär att inom all utbildning ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i barns och elevers förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Det finns tre olika stödinsatser beskrivna i skollagen; ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd. Stödinsatser kan ges i olika former som särskild undervisningsgrupp, resursskola, akutskola och specialskola. I Nynäshamns kommun finns skolors egna särskilda undervisningsgrupper samt två kommungemensamma undervisningsgrupper, Lillmogården (årskurs F-6) och Stormogården (årskurs 7-9). Plats i särskild undervisningsgrupp ska alltid föregås av rektors formella beslut.

Inom forskning framförs vissa motstridiga resultat gällande inkludering och särskiljande lösningar. Generellt är forskningen överens om att vid särskiljande undervisning är det viktigt att utvärdera insatsen så att den inte blir permanent. Enligt Giota et al. (2022) har elever klarat sig bättre i skolan om de fått ett inkluderande särskilt stöd, vilket innebär att eleven i huvudsak har fått vara kvar i den ordinarie undervisningsgruppen. Även tillgängliga lärmiljöer är av vikt enligt Partanen (2019). Partanen poängterar en positiv och välkommande känsla där lärande och den sociala samvaron uppmuntras. Enligt universal design for learning (UDL) behöver hela lärmiljön, inklusive saker som design och akustik tas hänsyn till. Möblering bör ordnas på ett sätt som underlättar flexibilitet och differentierad undervisning. Exkluderande lösningar kan vara bra för vissa elever, särskilt om undervisningen inte fungerar trots anpassningar. Samtidigt kan det finnas risker att elever i särskild undervisningsgrupp inte får tillräcklig planering för inkludering på sikt. Forskningen betonar vikten av att hitta en balans mellan anpassningar och särskilda insatser.

I utredningens fokusgrupper och intervjuer med personal, vårdnadshavare och elever framkommer att placering i de kommungemensamma undervisningsgrupperna upplevs avhängigt lediga platser. Det saknas transparens kring grunderna för placering och det framkommer att det önskas personal med specialpedagogisk kompetens. Det ses som en styrka att skolors egna grupper samt de kommungemensamma har egna och ändamålsenliga lokaler. Tillgång till grupprum är viktigt då flera av eleverna behöver avskildhet och vidare är det viktigt med sociala mötesplatser.

Utifrån genomförd omvärldsbevakning, intervjuer och observationer har utredningen tagit fram förslag till åtgärder för att för att utveckla och stärka de kommungemensamma särskilda undervisningsgrupperna.

Utredningen förordar att den kommungemensamma undervisningsgruppen för yngre åldrar, Lillmogården, successivt avvecklas till och med sommaren 2027. Resurser bör istället prioriteras till gruppen för de äldre åldrarna inom årskurs 6-9, Stormogården. För att säkerställa en trygg och successiv förflyttning samt stärka arbetet inom särskilt stöd ska ett utvecklingsarbete med flexibla undervisningsgrupper vid varje kommunal skola genomföras. De elever som vid tidpunkten för avvecklingen går i årskurs 6-9 kommer att ha möjlighet att fortsätta sin undervisning i gruppen vid behov.

Vidare rekommenderar utredningen att riktlinjer tas fram för kommungemensam särskild undervisningsgrupp, där rutinen för antagning ska förtydligas. Huvudmannens uppföljning för den kommungemensamma särskilda undervisningsgruppen ska ske inom det ordinarie systematiska kvalitetsarbetet.

Slutligen bör ett övergripande, kommungemensamt arbete kring trygghet och studiero drivas parallellt för att stärka alla skolmiljöer. Studiero innebär enligt lagstiftningen att det finns goda förutsättningar för eleverna att koncentrera sig på undervisningen (5 kap. 3 § skollag).

Innehåll

1.	Inledning	1
2.	Syfte, metod och lagstiftning	1
2.1.	Syfte	1
2.2.	Metod.....	1
2.3.	Lagar, förordningar och andra styrdokument.....	2
3.	Stödinsatser	3
3.1.	Ledning och stimulans	4
3.2.	Extra anpassningar	4
3.3.	Särskilt stöd	4
4.	Former för stödinsatser	5
4.1.	Särskild undervisningsgrupp	5
4.1.1.	Placering i särskild undervisningsgrupp.....	5
4.2.	Resursskola	6
4.3.	Akutskola.....	6
4.4.	Specialskola	7
5.	Forskningsbakgrund	7
5.1.	Vad innebär inkludering?	7
5.2.	Kvaliteten i den fysiska inomhusmiljön och dess påverkan	10
6.	Intervjuer, observationer och fokusgrupper	10
6.1.	Intervjuer med vårdnadshavare.....	10
6.2.	Intervjuer med rektorer och personal.....	11
6.3.	Intervjuer med elever	11
6.4.	Fokusgrupp skolpsykologer	12
6.5.	Fokusgrupp rektorer och speciallärare/specialpedagoger	12
6.6.	Iakttagelser- pedagogiska förhållanden	13
6.7.	Sammanfattning av intervjuer, observationer och fokusgrupper	14
7.	Rekommendationer	16
	Referenslista.....	17

1. Inledning

Den 23 oktober 2024 uppdrog barn- och utbildningsnämnden till förvaltningen att utreda särskilt stöd i Nynäshamns kommuns grundskolor (beslut § 106). Enligt uppdraget ska utredningen innefatta en genomlysning av grundskolans strukturer och processer inom området särskilt stöd, ge en beskrivning av de särskilda undervisningssammanhang som kommunen har idag samt ge förslag till framtida organisation för undervisningssammanhang inom särskilt stöd. Uppdraget ska redovisas senast i juni 2025, efter kompletterande beslut i barn- och utbildningsnämnden 2025-03-18 § 34.

Alla kommunala skolor i Nynäshamn arbetar aktivt för att skolan ska vara likvärdig i kommunen. Det gäller även det särskilda stödet för de elever som är i behov av detta. På samtliga skolor i Nynäshamn organiseras det särskilda stödet på olika sätt; stöd i befintlig klass, speciallärarstöd en till en, undervisning i liten grupp delar av dagen, särskild undervisningsgrupp (studios) och flexibla undervisningsgrupper (gummibandsmodellen), det vill säga att eleven har en hemklass, men deltar där när det fungerar och vid andra tillfällen i ett mindre sammanhang. Om en elev inte når målen ska det skyndsamt utredas om särskilt stöd ska sättas in eller inte. Beslut om särskilt stöd kan överklagas.

Nynäshamns kommun har idag två kommungemensamma särskilda undervisningsgrupper, Lillmogården (yngre åldrar) och Stormogården (äldre åldrar). Lillmogården ligger avskilt från Viaskolan vars rektorsområde gruppen tillhör. Lillmogården ligger idag på Utsikten i en egen del av byggnaden, inget fritids och ingen egentlig skolgård. Stormogården ligger under Gröndalskolan och befinner sig i dess lokaler, dock med egen ingång.

Ingången till rapporten var att undersöka vilka som går i dessa grupper, hur ser antagningen ut och hur det särskilda stödet ut på samtliga kommunala skolor i kommunen.

2. Syfte, metod och lagstiftning

2.1. Syfte

Utredningens syfte är att genomföra en analys av kommunens behov av strukturer och undervisningssammanhang inom särskilt stöd samt att presentera ett förslag till framtida organisation inom området. Utredningen ska klargöra de olika begreppen kring särskilt stöd, exempelvis undervisningsgrupper, resursskola och akutskola. En rekommendation läggs fram hur Nynäshamns kommun bör jobba vidare med elever i den kommunala grundskolan så att alla elever får den undervisning de har rätt till.

2.2. Metod

Utredningen har genomförts i projektform tillsammans med skolchef grundskola och personal inom förvaltningen, med en projektledare och enhetschef för centrala elevhälsan som huvudansvariga.

Utredningen har genomförts genom studier av forskning och relevanta dokument, genomlysning av kommunens nuläge, arbete i fokusgrupper med enhetschefer och personal från verksamhet samt intervjuer med personal, elever och vårdnadshavare.

Översynen har använt följande urval av metoder:

- Lektionsobservationer/besök
- Intervjuer med speciallärare/lärare/resurser/elever/vårdnadshavare
- Workshops med speciallärare/specialpedagoger/med rektorer och psykologgruppen
- Dokumentstudie av utredningar, åtgärdsprogram, mötesprotokoll
- Omvärldsspaning
- Fokusgrupp

2.3. Lagar, förordningar och andra styrdokument

Skolan styrs av olika lagar, förordningar, föreskrifter och allmänna råd så kallade styrdokument. Här följer några av de viktigaste:

- **Skollagen** (2010:800). Här finns de huvudsakliga bestämmelserna om skolväsendet. Utbildningen ska syfta till att "barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden och "främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära". Det lyfts även fram att barnets bästa ska vara utgångspunkten och att alla barn har lika rätt till en likvärdig utbildning samt rätt till stöd anges kompensatoriska åtgärder där kan tas hänsyn till och utgår från barnets förutsättningar (1 kap- 8-10 §§ samt 3 kap. 2§).
- **Skolförordningen** (2011:185) anger bland annat den garanterade undervisningstiden samt rätten till särskilt stöd.
- **Läroplan** för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 22. Här behandlas bland annat skolans värdegrund och uppdrag, övergripande mål och riktlinjer samt kursplaner med betygsriterier.

Även nedanstående överenskommelser och lagar gäller:

- **FN:s Barnkonvention.** Konventionen anger barns rättigheter och är grunden för allt arbete med att säkerställa barns rättigheter. Barnets bästa handlar om både fysisk, psykisk, moralisk, andlig och social utveckling. Lag i Sverige sedan 1 januari 2020.
- **Salamancadeklarationen.** Den deklarerar att elever, oavsett fysiska, intellektuella, sociala, emotionella och språkliga förmågor ska ges plats i ordinarie skolor. Särlösningar ska undvikas i så stor utsträckning som möjligt och elever i behov av särskilt stöd ska i första hand ska få sin utbildning tillsammans med andra elever i sin miljö. Deklarationen anger att

insatser på olika nivåer i skolans styrkedja behöver sättas in för att lärmiljön ska bli inkluderande.

- **Diskrimineringslagen** (2008:567), syftar till att motverka diskriminering, trakasserier och sexuella trakasserier och främja allas lika rättigheter och möjligheter. I 1 kap. 8§ i skollagen hänvisas till denna lag när det gäller diskriminering i undervisningssammanhang.
- **Arbetsmiljölagen** (1977:1160) anger att alla elever i skolan ska tillförsäkras en undervisning präglad av trygghet och studiero och att det ska bedrivas ett förebyggande arbete för att säkerställa detta.
- **Skolverkets författningssamling** innehåller föreskrifter och allmänna råd utgivna av Skolverket samt föreskrifter beslutade av Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten och myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor. Kan även innehålla läroplaner.

Utöver dessa dokument har denna utredning inväntat utredningen kring *Förbättrat stöd i skolan* (SOU 2025:44) som delgavs i april 2025. Utredningen förtydligar bestämmelser om stöd och särskilt stöd, att göra det mer flexibelt samt att minska lärares administrativa uppgifter.

3. Stödinsatser

Skolans kompensatoriska uppdrag innebär att inom all utbildning ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i barns och elevers förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Rätten att utvecklas så långt som möjligt mot utbildningens mål gäller alla elever (3 kap. 2 samt 4–12§§ skollagen). Det finns tre olika stödinsatser beskrivna i skollagen; ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd.

Enligt Lundin med flera (2024) är det av vikt att skapa en likvärdig och inkluderande skola med en god lärmiljö som förebygger ohälsa och stärker elevernas välbefinnande, kunskapsutveckling och sociala utveckling. De betonar också att likvärdig utbildning inte innebär att utbildningen ska utformas på samma sätt för alla, utan att undervisningen och lärmiljöerna ska utformas och anpassas efter elevgruppen som läraren eller pedagogen har framför sig.

Elever i behov av extraordinärt stöd kan behöva annan form av undervisning till exempel stöd från specialpedagog/speciallärare, undervisning i ett mindre sammanhang, anpassade skoldagar eller anpassat schema. Syftet med stödinsatser är att hjälpa elever i svårigheter och bidra till en mer likvärdig utbildning. En stödinsats måste alltid utgå från elevens behov och förutsättningar för inlärning.

Enligt delbetänkandet *Förbättrat stöd i skolan* (SOU 2025:44) lämnar idag tusentals elever varje år grundskolan och gymnasieskolan utan att nå målen för utbildningen, vilket får konsekvenser för såväl den enskilda eleven som för samhället i stort. I utredningen betonas tidiga, adekvata och effektiva stödinsatser. Den betonar brister i att stödbehovet inte upptäcks tillräckligt tidigt, att stödinsatserna är otillräckliga och sätts in för sent samt att insatserna inte i tillräcklig utsträckning möter elevernas behov. Vidare framförs också att garantin för tidiga stödinsatser har visat sig delvis kontraproduktiv eftersom bland annat kartläggning och bedömning av elevernas kunskaper tar tid från undervisningen samtidigt som lärarna sällan ges tillräcklig ledning att utveckla undervisningen eller planera stödinsatser utifrån kartläggningens resultat. Grunden för att elever ska ges förutsättningar för att utvecklas enligt utbildningens mål är en undervisning av hög kvalitet där

läraren tar hänsyn till elevernas olika behov. Man tar även upp att vissa elever behöver mer intensifierat stöd, särskilt i de tidiga skolåren finns behov av insatser som leder till att alla elever utvecklar grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och matematik.

3.1. Ledning och stimulans

Enligt 3 kap. 2 § Skollagen ska utbildningen syfta till att alla elever ska få den ledning och stimulans de behöver för att inhämta kunskaper och utvecklas så långt som möjligt utifrån utbildningens mål. Detta gäller både elevens lärande och personlig utveckling. Ledning och stimulans hänger samman med och ingår i arbetet med att utforma och utveckla den tillgängliga lärmiljön. Utifrån behov ska sedan undervisningen utformas med hjälp av olika metoder och stödstrukturer. Lärare bör använda sig av differentierad undervisning och ett varierat arbetssätt.

Förbättrat stöd i skolan (SOU 2025:44) anser att det i lärarens och förskollärarens uppdrag om att ge ledning och stimulans också ingår att utforma undervisningen så att eleverna ges förutsättningar att följa den. Utredningen anser att det i bestämmelserna i skollagen behöver förtydligas så att lärarens och förskollärarens ansvar att utforma undervisningen för att elevers olika behov tydligare framgår.

3.2. Extra anpassningar

Enligt SOU 2025:44 rekommenderas att bestämmelserna om extra anpassningar i samtliga skolformer ska avskaffas. Utredningen betonar i stället ledning och stimulans samt förslag om stödundervisning. Enligt utredningen har reglering och tillämpning av extra anpassningar inte fungerat enligt intentionerna. Man menar att en överdriven individualisering i en kollektiv verksamhet har lett till att undervisningen som helhet har försämrats.

Utredningen framför att *garantin för tidiga stödinsatser* ska avskaffas, i och med att denna garanti inte heller har fungerat enligt intentionerna. Kartläggningsmaterialet och bedömningsstöden bedöms inte vara tillräckligt träffsäkra och de är tidskrävande. Det tar för mycket tid från själva undervisningen. Vidare är bedömningen att garantin inte lett till att fler elever fått stödinsatser inom läsning, skrivning och matematik i förskoleklass och lågstadiet. Utredningen föreslår även att fler av de nationella proven avskaffas då de inte är ändamålsenliga som underlag för bedömning av elevers stödbehov.

3.3. Särskilt stöd

Särskilt stöd är en mer ingripande insats. Den grundar sig alltid i en utredning av elevens behov av särskilt stöd. Det är rektor som ansvarar och beslutar om särskilt stöd för en elev. Exempel på särskilt stöd är enskild undervisning, placering i särskild undervisningsgrupp och anpassad studiegång. Det särskilda stödet ska dokumenteras i ett åtgärdsprogram (ÅP) där det tydligt ska framgå hur det särskilda stödet ska tillgodoses.

Förbättrat stöd i skolan (SOU 2025:44) betonar vikten av att elevers eventuella stödbehov uppmärksammas tidigt. Utredningen föreslår därför standardiserade tester ska införas i de obligatoriska skolformerna för att identifiera elever som har behov av stöd i läs-, skriv- och matematikutveckling. Dessa tester ska tidigt bidra till att stödbehov upptäcks tidigt, vilket skapar förutsättningar för tidiga stödinsatser.

4. Former för stödinsatser

Förbättrat stöd i skolan (SOU 2025:44) förordar att **stödundervisning** införs som ny stödform. Trots en god och anpassad undervisning bedöms elever ha behov av intensifierat stöd. Särskilt i de tidiga skolåren finns behov av insatser som leder till att alla elever utvecklar grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och matematik. Idag menar utredningen att insatser ofta sätts in för sent. Utredningen ser att stödet behöver sättas in snabbt och vara flexibelt.

4.1. Särskild undervisningsgrupp

Särskild undervisningsgrupp regleras utifrån skollagens 3 kap. 11 § (definition och beslut), 5 kap. 12–13 § (tillfälliga placeringar), 28 kap. 16 § (beslut och överklagan). Särskild undervisningsgrupp är en grupp/mindre sammanhang inom en befintlig skolenhet. Placering i särskild undervisningsgrupp ska alltid föregås av rektors formella beslut. Det innebär att rektor har gjort en bedömning om att elev är i behov av särskilt stöd i en undervisningsgrupp. Ansökan ska alltid kompletteras med bilagor som åtgärdsprogram och eventuella andra utredningar.

4.1.1. Placering i särskild undervisningsgrupp

Det finns alltid en ambition att vårdnadshavare ska samtycka till och involveras i processen kring en elevs placering i särskild undervisningsgrupp. Skolan ska beakta vårdnadshavares synpunkter och ge dem möjlighet att delta i utredningen om särskilt stöd.

Det är dock viktigt att understryka att rektor, med stöd av skollagen, har möjlighet att fatta beslut om särskilt stöd – inklusive placering i särskild undervisningsgrupp – även *utan* vårdnadshavares samtycke, om särskilda skäl föreligger. Ett sådant beslut måste föregås av en noggrann pedagogisk och social utredning av elevens behov (3 kap. 8 § skollagen). Syftet är alltid att säkerställa att eleven får det stöd som krävs för att nå kunskapsmålen. Ett beslut om plats i särskild undervisningsgrupp kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

I Nynäshamns kommun har skolenheterna egna särskilda undervisningsgrupper, ofta kallad "studios", och det finns även två kommungemensamma grupper, Stormogården (för årskurs 7–9) och Lillmogården (för årskurs 4–6). Ansvarsmässigt tillhör grupperna sin skolenhet Gröndalsskolan respektive Viaskolan, men samtliga av kommunens rektorer har möjlighet att ansöka om plats för sina elever. I vardagligt tal kan de kommungemensamma särskilda undervisningsgrupperna ibland kallas "resursenheter" och "resursgrupper", men den korrekta benämningen är *särskild undervisningsgrupp* – kommungemensam eller per skolenhet.

Det förekommer det ofta brister i undervisningen i särskilda undervisningsgrupper enligt Förbättrat stöd i skolan (SOU 2025:44). Den pekar på att i Skolinspektionens granskning av undervisningens kvalitet i dessa grupper allt för sällan får ett aktivt och individanpassat lärarstöd. Undervisningen utgår inte i tillräcklig grad från elevernas kunskaper och behov. I många av dessa grupper möter eleverna en mycket avskalad undervisning, de arbetar oftast var och en för sig med olika skriftliga uppgifter. Det saknas ofta syfte och mål med olika arbetsmoment. Det är också ofta utbildad personal dessa grupper, något som blir kontraproduktivt. Elever med de största behoven har inte utbildad personal. Med det sagt inte att personalen inte gör sitt bästa.

4.2. Resursskola

Resursskola är en egen skolenhet. Den regleras för kommunala huvudmän från och med 2 juli 2022 i skollagen. Resursskola innebär egna skolenheter som begränsar sitt mottagande till elever i behov av särskilt stöd i enlighet med 9 kap. 15 § (förskoleklass), 10 kap. § 31a-31b, (grundskola), 11 kap. § 30a-30b (anpassad grundskola).

Placering vid resursskola bygger på frivillighet där vårdnadshavare själva ansöker om plats vid resursskolan. Det är inte möjligt för rektor att ansöka om plats för eleven förutom under vissa särskilda omständigheter. Skollagens vanliga placeringsregler gäller inte för resursskola, det vill säga varken vårdnadshavares önskemål eller närhetsprincipen. I stället ska kommunen utreda och pröva vårdnadshavares ansökan till resursskolan och bedöma om eleven är i behov av sådant särskilt stöd som resursskolan erbjuder.

Placering vid resursskola ska kontinuerligt följas upp och utvärderas. I resursskola är det *inte* möjligt att placera en elev med hänsyn till andra elevers behov av trygghet och studiero.

Om det blir fler beviljade ansökningar än det finns platser i resursskolan ska urval ske och elever med störst behov ska prioriteras. Kommunen prövar ansökan och fattar sedan beslut om plats. Beslut om plats i resursskola kan inte överklagas, eftersom det bygger på en frivillighet. Avslag på ansökan om plats till resursskola är inte heller möjligt att överklaga. Skulle kommunen däremot avsluta elevens plats i resursskolan – efter prövning och bedömning av behov enligt ovan – och detta beslut är mot vårdnadshavares vilja är beslutet överklagbart till Skolväsendets överklagandenämnd.

Om vårdnadshavare vill avsluta placeringen i resursskolan för sitt barn måste kommunen kunna erbjuda plats i någon av de andra kommunala skolorna.

4.3. Akutskola

Akutskola är per definition ingen egen skolenhet, även om namnet kan ge sådana associationer, utan snarare en eller flera lösningar för elever som bedöms behöva utbildning utanför den egna skolenheten. Enligt 5 kap. 13 § skollagen får rektorn besluta att en elev tillfälligt ska få undervisning vid en annan skolenhet eller på en annan plats inom huvudmannens organisation, om tidigare åtgärder enligt 5 kap. 12 § inte varit tillräckliga eller möjliga att genomföra. Syftet är att tillförsäkra andra elever trygghet och studiero.

Beslutet ska fattas gemensamt med rektorn vid den mottagande skolenheten, och vårdnadshavare ska informeras innan placeringen genomförs. Placeringen får inte gälla längre än fyra veckor, om inte synnerliga skäl föreligger.

Tidigare åtgärder är enligt skollagen utredning om särskilt stöd, skriftlig varning och beslut om plats i särskild undervisningsgrupp.

Beslutet om placering får innebära enskild undervisning *eller* undervisning i särskild undervisningsgrupp enligt bestämmelser för sådana grupper. Vid beslutsfattande måste rektor:

- Bedöma hur åtgärden att "akutplacera" elev kan påverka andra elever i gruppen.
- Fatta beslutet gemensamt med rektor vid den mottagande skolenheten.

- Informera vårdnadshavare om beslutet innan placeringen genomförs.

Placeringen får inte gälla längre än fyra veckor, enligt aktuell lagstiftning.

4.4. Specialskola

Specialskolan är en statlig skolform som riktar sig till elever med vissa funktionsnedsättningar som innebär att grundskolans undervisning inte är tillräcklig anpassad. Målgruppen för specialskolan är främst elever med:

- dövhet eller hörselnedsättning,
- synnedsättning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning,
- grav språkstörning, eller
- kombinationer av flera funktionsnedsättningar som medför omfattande behov av särskilt stöd.

Undervisningen i specialskolan är anpassad efter elevernas individuella behov och ges i mindre grupper med hög personaltäthet. Specialskolan omfattar tio årskurser, jämfört med grundskolans nio, för att ge eleverna mer tid att nå kunskapsmålen. Det finns tio specialskolor i Sverige som har olika inriktningar utifrån elevgruppernas behov. Dessa skolor är antingen nationella eller regionala och drivs av Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM).

Placering i specialskola sker på frivillig grund och vårdnadshavare måste ansöka om plats. Beslut om antagning fattas av SPSM efter utredning av elevens behov och förutsättningar.

5. Forskningsbakgrund

Forskningen framför vissa motstridiga resultat gällande inkludering och särskiljande lösningar. Om det fanns en enkel lösning hade skolvärlden anammat denna, världen över. Det forskningen dock generellt är överens om är att vid särskiljande undervisning är det viktigt att utvärdera insatsen så att den inte blir permanent. Det framförs även att om alla elever får undervisning i samma skola i ett och samma klassrum med en undervisning som inte anpassas tillräckligt finns det en risk för att många elever misslyckas.

Det finns en risk att de elever i inlärningssvårigheter ser skolan som en plats med ständiga misslyckanden. Inkludering kan få avgörande konsekvenser för elever, vilka kan leda till att somliga elever får svårigheter och att andra som är i behov av särskilt stöd inte får det stöd på det sätt de behöver. Inkluderingen kan då leda till segregering. Enligt Giota et al. (2022) har elever klarat sig bättre i skolan om de fått ett inkluderande särskilt stöd, vilket innebär att eleven i huvudsak har fått vara kvar i den ordinarie undervisningsgruppen.

5.1. Vad innebär inkludering?

Nilholm (2019) menar att för att förstå vad inkludering innebär behöver vi förstå vad vi menar med inkludering samt ha en samsyn kring exempelvis vad en bra relation innebär, vad som menas med att en elev trivs och vad en gynnsam lärmiljö är.

Är inkluderingen endast en fysisk placering? Huvudmålet med en inkluderande skola måste vara ett högkvalitativt lärande för alla elever, inte bara en fråga om placering. En definition av inkludering kan vara att det finns ett professionsmässigt förhållningssätt hos personalen, där undervisningen planeras tillsammans med eleverna och med eleverna i centrum. Syftet är att undanröja hinder, väcka nyfikenhet och främja lärande.

I nuvarande läroplan för grundskolan, Lgr22, är inkluderingstanken uttalad samtidigt som kraven på målluppfyllelse har ökat. Detta har i sin tur ökar kravet på stöd till fler elever inom grundskolan. Både Nilholm (2022) och även Partanen (2020) menar att särskiljande lösningar, trots läroplanens skrivning om inkludering, har återinförts i större utsträckning idag. En grupp som ofta lyfts ut ur den ordinarie undervisningen är elever med utåtagerande beteenden, fler av dem placeras på annan plats än de elever som är i behov av särskilt stöd i undervisningen.

Tabell 1. Förenklad tabell över olika synsätt på skolans uppdrag och organisering av undervisningen.

	Inkludering	Exkludering
Undervisning	Anpassa till eleverna.	Eleverna ska anpassa sig.
Elevsyn	Eleven ingår i ett sammanhang.	Eleven befinner sig utanför ett sammanhang.
Svårigheter	Beror på lärmiljön.	Beror på individen.
Struktur	Inbjuder till möjligheter.	Utgår ett hinder.

Enligt Partanen (2019) behöver man på skolnivå titta på enhetens förmåga att erbjuda tillgängliga lärmiljöer. En analys av ledning och stimulans på grupp och individnivå behöver göras. Det behövs också analyseras hur man organiserat för att upptäcka eventuella hinder för elevens lärande och utveckling. Därefter arbeta fram rutiner för kompetenser och resurser; undanröja hinder, vidareutveckla styrkor och se förbättringsområden. Detta för att komma till ett främjande arbete med tillgänglig lärmiljö. Partanen poängterar en positiv och välkommande känsla där lärande och den sociala samvaron uppmuntras. Vikten av att varje elev känner att här vill jag vara, ingå och lära. Här är min plats och här blir jag saknad när jag inte är där. Han betonar också vikten av att träna in olika moment samt att inte endast göra anpassningar utan att aktivt träna eleverna i deras svårigheter.

När skolan inte lyckas med att möta elevens behov måste den analysera och kritiskt granska tidigare insatser för att sedan prova nya metoder. Det krävs att samarbeta med eleven och vårdnadshavare samt eventuellt andra instanser som elevhälsoteam, socialtjänst, habilitering och barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Ju mer komplext ett ärende är desto fler behövs ofta för att komma vidare.

Enligt Emma Leifler (2022) har elever med autism har större grad av frånvaro i skolan (SOU 2016:94). Orsaker till denna frånvaro är bland annat otillräcklig kompetens om autism hos skolpersonal, brister i stöd i sociala situationer, utanförskap och brister i stöd i själva lärsituationerna (SOU 2021:30). Hon menar att när lärare får djupare kunskap om funktionsnedsättningar, och vet

inom vilka områden som kan och bör förbättras för dessa elever ökar sannolikheten att eleverna välmående och möjlighet att klara av skolan.

Emma Leifler (2022) skriver även om samverkan för bättre inkludering. Det sker många olika samverkan i skolans miljö, samverkan mellan elev-elev, elev-lärare, lärare-lärare, lärare-resursperson, lärare-skolledning och inte minst lärare -vårdnadshavare. För elever i behov av stöd menar Leifler att det är extra viktigt att samverkan mellan hem och skola fungerar väl. Även det kollegiala stödet har visat sig viktigt när det finns utmaningar i klassrummet för att kunna hantera, och ibland lösa, problem av mer komplex art, till exempel en elev med utåtagerande beteende.

I sin bok *Praktisk inkludering* trycker Leifler på vikten av samverkan, där både speciallärare/specialpedagoger och andra resurspersoner är nära den ordinarie verksamheten. När det finns fler pedagoger i gruppen kan organisationen bli mer flexibel, till exempel genom att gruppera eleverna, repetera för dem som kanske varit borta eller intensivträna delar som behöver nötas in med vissa elever. Allt detta kan man med fördel väva in i den ordinarie undervisningen för att undvika stigmatisering och öka inkludering.

Ett sätt att närma sig reell inkludering har vissa länder, så även Sverige, infört tvålärarskap (co-teaching). Kollaborativa arbetssätt hos lärare har visat sig framgångsrikt för elevernas måloppfyllelse (Donohoo 2019). Syftet med tvålärarsystemet är att implementera en modell för att möta klassrummets mångfald. I flera länder där man jobbat länge med tvålärarskap har man fokuserat på en lärare med ämneskunskap och en lärare med specialpedagogisk kompetens. I Sverige är det vanligare med två ämneslärare som jobbar tillsammans. För att tvålärarskapet ska fungera väl är det viktigt med samplanering, samsyn kring uppdraget, tydlig och transparent kommunikation, stöd från ledningen och konsensus kring rollerna och vem som gör vad i undervisningen (Scruggs mfl. 2007).

En tillgänglig lärmiljö påverkas av skolans traditioner, skolans kultur, värderingar, attityder, förhållningssätt och normer. Normer om hur det särskilda stödet arrangeras och hur det talas om eleverna som är i behov av särskilt stöd.

Kategoriskt

Fokus på elevens svårigheter

Relationellt

Anpassar undervisningen efter elevens behov.

Synsätt, attityder, förhållningssätt och språk som används har en stor inverkan på vilket stöd eleverna får. Lundin med flera trycker på vikten av analys av lärmiljön. Frågor som behöver ställas är bland annat hur undervisningen är utformad och för vem den är utformad, vilka lärandebehov finns på grupp- och individnivå och vilka extra anpassningar som satts in och hur de fungerat. Det behövs sedan en gemensam analys av vad som inte fungerar i arbetet på skolan, vilka elever som ligger i riskzonen, vilka kompetenser som finns i organisationen och vad som saknas i skolan.

För att skolan ska bli inkluderande behövs i arbetet begreppen hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete. Wallberg (2018) beskriver/jämför dessa begrepp med eldens faser; hälsofrämjande arbete sker i en helt eldfri miljö, förebyggande när rök syns och åtgärdande när signalerna missats och eleven befinner sig mitt i elden. För att lyckas med det främjande och förebyggande arbete behöver skolan arbeta med kommunikation, relationsbyggande, samarbete, ansvarstagande, kreativitetsskapande och reflektion. Detta arbete bör ske med samtliga av skolans

personal där de olika professionerna diskuterar det hälsofrämjande och förebyggande arbetet utifrån sina kompetenser.

5.2. Kvaliteten i den fysiska inomhusmiljön och dess påverkan

I David Mitchells (2022) bok Inkludering i skolan beskrivs den fysiska miljön och hur den påverkar inlärning. Han citerar Winston Churchill om den fysiska miljöns betydelse: "Vi formar våra byggnader, sedan formar de oss."

För att kunna arbeta med lärmiljön behöver sådant som design, möblering, akustik, belysning, temperatur, luftkvalitet och säkerhet uppmärksammas. Detta tankesätt överlappar också med universal design for learning (UDL). UDL härstammar från USA men har fått genomslag även i Europa inklusive i Sverige. Många kommuner har jobbat tillsammans med Harvard kring inclusive education (inkluderat lärande) och med det även UDL. Det gäller alla aspekter av utbildning, från kursplan, bedömning och pedagogik till utformning av klassrum och skolor. Det gäller att forma det fysiska utrymmet och utrustningen så att lärandet underlättas. Elevernas arbetsplatser bör ordnas på ett sätt som underlättar flexibla möbleringar och differentierad undervisning genom att ge möjlighet för undervisning i både helklass, mindre grupper samt individuellt. Bänkar och stolar ska väljas utifrån att de erbjuder maximal flexibilitet i användning och placering. Vissa elever kan också behöva en reträttplats både inomhus och utomhus där de kan dra sig tillbaka och känna sig lugna. En översyn av utrustning för att se till att de är anpassade att användas av elever i behov av särskilt stöd kan också vara nödvändigt.

Inom forskningen belyses även skolkultur, positivt bemötande, höga förväntningar och relationer. Dessa fyra ingredienser nämns i samtlig litteratur som omnämns i denna utredning, så även från Attention som extra betonar relationer mellan elev - lärare och skola - hem. Det har visat sig att om skolan får en god relation med elever och vårdnadshavare har eleven lättare att ta motgångar, lättare att lära sig och lättare att komma till skolan trots svårigheter.

6. Intervjuer, observationer och fokusgrupper

Inom ramen för utredningen har intervjuer genomförts med elever i särskild undervisningsgrupp, vårdnadshavare till elever i särskild undervisningsgrupp samt personal och rektorer inom grundskolan. Utredningsarbetet har också diskuterats i två olika fokusgrupper – en med rektorer och speciallärare/specialpedagoger och en med skolpsykologer.

6.1. Intervjuer med vårdnadshavare

Varför söker vårdnadshavare och skolor/rektorer om en plats i de särskilda undervisningsgrupperna? I samtal med vårdnadshavare framkommer att de anser att den ordinarie undervisningen, det vill säga klassrumssituationen, inte fungerar av olika anledningar. Exempel är stora klasser med stök och höga ljud, för svåra eller för lätta uppgifter eller att inte tillräckligt med individuellt stöd ges. Vårdnadshavare tar även upp bristen på kommunikation, en önskan om att kunna förbereda sina barn/ungdomar på vad som komma skall för att underlätta skoldagen samt hur de kan underlätta att kunna uppmuntra sitt barn att gå till skolan.

6.2. Intervjuer med rektorer och personal

Rektorerna anser att de elever som inte fått plats ändå ges adekvat stöd genom andra åtgärder, framför allt genom den egna särskilda undervisningsgruppen (studio). Både rektorer och vårdnadshavare tycker att eleverna inom neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) har svårast att ta till sig undervisningen i den typiska skolan och i helklass. Vidare önskar de att varje skolenhet har sin egen studio med behörig lärare, skolsocionom samt samarbete med specialpedagog. Detta för att möjliggöra närhetsprincip och inkludering. De lyfter även anpassad studiegång och vad som då kan göras för att få eleven i sysselsättning.

Rektorerna ser även ett behov av utökad kompetens av speciallärare på alla skolor för att kunna möta eleverna i tid med tidiga insatser. Många elever kommer då att kunna mötas på de egna skolorna, med egna studios och flexibla undervisningsgrupper. Den flexibla undervisningsgruppen innebär att eleven har en hemklass men arbetar i undervisningsgrupp vid behov.

Rektorerna ser dock behovet av att vissa elever, exempelvis dem med autism, kan behöva ett annat mindre sammanhang. Rektorerna önskar att antalet elever som får möjlighet till de kommungemensamma grupperna inte begränsas. Dock poängteras att ekonomi och kompetens är av största vikt för att få dessa grupper att fungera väl. Både personal och rektorer riktar kritik mot bedömningsunderlag för urvalet av elever till en plats i de kommungemensamma särskilda undervisningsgrupperna. Det kommer fram att dessa grupper har sett olika ut under årens lopp. Från personalen sida önskar man att även de får vara med i processen för att se till den befintliga gruppen och vilka elever som kan passa in grupperna.

Rektorerna lyfter det skolsociala teamen som en insats, särskilt när skolorna har mycket utåtagerande/normbrytande elever. Avslutningsvis lyfter rektorerna att tvåläraarsystem kan vara en framgångsfaktor i att fler elever kan behållas i den ordinarie klassen/skolan.

Det framkommer att personal i dessa grupper inte har adekvat utbildning. Det framkommer dock att motivationsarbetet fungerar väl med fler av eleverna. Personalen har tät kontakt med vårdnadshavarna. Vikten av lärarutbildad personal med erfarenhet lyfts av samtliga intervjuad personal. Dock lyfter personalen i grupperna att deras insats är betydande även för elevernas måluppfyllelse, där vuxenstöd, hög vuxennärvaro och erfaren personal lyfts som styrkor.

Personalen upplever att huvudmannen för verksamheterna inte har följt upp arbetet i de särskilda undervisningsgrupperna.

6.3. Intervjuer med elever

De elever som intervjuats i både de särskilda undervisningsgrupperna och studios tycker att det lilla sammanhanget med mycket vuxenstöd gör att det blir okej att komma till skolan. Flera av eleverna uttrycker att det är för mycket ljud och intryck i storklass och att de inte får det stöd de önskar snabbt nog. I nästan alla intervjuer med elever lyfts arbetsmiljön fram som en avgörande faktor för att de mår bra och tycker om skolan. En tyst och lugn miljö som ger trygghet och studiero. Eleverna lyfter också fram vikten av att det finns flera olika rum att vara i.

Trots att det är få elever händer det att kränkningar sker eller att elever uppvisar utåtagerande beteenden. Det finns flera elever som har svårt för interaktion och inte förstår att det egna beteendet kränker andra. De elever som intervjuats i samband med utredningen har alla varit nöjda

med sin placering. Personal uppger dock att det har funnits elever som helst vill vara i en ordinarie klass.

6.4. Fokusgrupp skolpsykologer

Skolpsykologerna lyfter fram att det är positivt med en samlad expertis i en kommungemensam grupp med adekvat personal. En miljö där man kan skapa goda förutsättningar för lärande under väl organiserade former. De betonar även vikten av tid för handledning till personal som jobbar med dessa elever. Psykologerna i likhet med rektorerna lyfter fram vikten av bättre kartläggning innan placering. Det är viktigt att det blir rätt för både elev, grupp och personal. Psykologgruppen poängterar vikten av att ha med eleven med i processen.

Psykologerna har olika erfarenhet av de flexibla grupper som finns på skolorna, på några av skolorna fungerar flexibla undervisningsgrupper mycket väl medan på vissa skolor fungerar det mindre bra. Här vore det önskvärt att det fanns mer kollegialt lärande mellan skolorna för högre likvärdighet. De lyfter även fram färdighetsträning för elevernas utveckling. Målet måste enligt dem vara ökad självständighet och att våga ta bort anpassningar när de inte längre behövs.

Under samtalet uttrycks det även att om personalen mår bra, mår eleverna bra. God arbetsmiljö för samtliga är av vikt. Man poängterar även tidiga insatser och att komma ihåg hela skoldagen; fritids, skola och raster. Allt behöver fungera, så även övergångar mellan de olika aktiviteterna.

Slutligen diskuteras hur nya elever i behov av särskilt stöd ska tas emot på ett strukturerat sätt. När en ny elev kommer läser elevhälsoteamet (EHT) in sig på eleven och berättar sedan för mentor, fritidspersonal samt övrig personal som har behov av att veta vad som fungerar och vad eleven behöver extra stöd/träning i.

6.5. Fokusgrupp rektorer och speciallärare/specialpedagoger

I samtal med speciallärare och specialpedagoger framkommer att varje skola gör olika gällande screeningar, uppföljning och insatser. De påpekar också att behoven ser olika ut på olika skolor, så samma metod behöver inte alltid vara det bästa, men det ska var likvärdigt mellan skolorna. Det framkommer att en stor del av specialpedagog/speciallärares tid ges åt elever med problematisk skolfrånvaro. Detta tar då tid från de elever som är på plats och behöver stöd. Man lyfter också fram vikten av att rektor är aktiv i det främjande och förebyggande arbetet.

Angående kommungemensamma undervisningsgrupper framhöll specialpedagoger och speciallärare både fördelar och nackdelar. Flera i gruppen betonade möjligheten att erbjuda alternativa undervisningsformer för elever inom autismspektrumet, med en mer flexibel och individanpassad pedagogik. Eleverna ges möjlighet till anpassade scheman för att bevara energi och fokus under skoldagen.

Nära samverkan mellan skolans olika professioner samt de externa insatser som ofta krävs för denna elevgrupp lyfts också. Vidare framhålls vikten av en mindre undervisningsmiljö, med färre sociala relationer att navigera, vilket kan underlätta elevens vardag. Eleverna erbjuds stöd i planering och organisering av sitt lärande. Gruppen betonar också betydelsen av en egen ingång till undervisningsgruppen, men i direkt anslutning till den ordinarie skolan. Slutligen framhålls vikten av

att eleven inte upplever tillhörigheten till en särskild undervisningsgrupp som ett straff, utan som en möjlighet till anpassat stöd och utveckling.

Samtidigt identifierades ett antal nackdelar med kommungemensamma undervisningsgrupper. En risk som lyfts fram är risk för isolering från den ordinarie undervisningsgruppen, vilket kan påverka elevens sociala sammanhang och känsla av tillhörighet. Det finns också en oro för brist på utbildad personal samt risken att personal stannar länge utan möjlighet till kompetensutveckling, vilket kan hämma verksamhetens utveckling.

En annan utmaning som framhålls är att elever kan uppleva det som påfrestande att behöva resa långa sträckor till en annan skola eller enhet. Dessutom påpekas risken för att negativa kontakter mellan elever kan uppstå och förstärka oönskade beteenden. Slutligen betonas svårigheten att upprätthålla kontinuitet och stabilitet för elever som är i behov av att byta skola.

I gruppen poängteras vikten av att först hitta bra lösningar inom den befintliga skolan eller i anslutning till denna för att sedan kunna komma tillbaka. Det uttrycks en önskan om utvärdering av de flexibla undervisningsgrupperna och hur arbetet med dem kan förbättras med fokus på måloppfyllelse och uppföljning.

Vidare uttrycks att mentorer och ämneslärare behöver ha kontakt kring elevens utveckling och arbeta med förstärkning. Denna uppföljning behöver ske varje vecka. Det är viktigt att grupperna både lokalt och centralt följs upp på individ- enhets- och huvudmannanivå.

I samtalet framkommer även de svårigheter som finns med att möta elever som ligger strax över 70 kognitivt, vilka utgör cirka 12% av totala antalet elever. Eleverna jobbar hårt men når ändå inte målen utan får F i betyg. Hur ska dessa elever mötas som bäst? Denna fråga kommer även upp bland rektorerna och psykologerna. Att gå in i klassen som specialpedagog/speciallärare anses som något positivt och det kan även vara en fördel med tvålärarskap. Detta kan jämföras med rektorernas önskan om tvålärarskap för att kunna hjälpa fler i klassrummet. Vidare tog specialpedagoger/speciallärare även upp att arbetsterapeut kan saknas för många av eleverna. Det uttrycks även en önskan om mer kontakt och samarbete med socialtjänsten och habiliteringen.

Liksom rektorer och psykologer tycker specialpedagoger/speciallärare att det är svårt att jobba "rätt" med elever/familjer kring problematisk skolfrånvaro. Man sätter stor förhoppning kring de skolsociala teamen och en önskan att de ska finnas på alla skolor, inte bara högstadieskolorna. Man pekar på vikten av tidiga insatser.

Gällande uppföljning av de särskilda undervisningsgrupperna ses vikten av helheten gällande närvaro, måloppfyllelse, kartläggningar och åtgärdsprogram (ÅP). Det är viktigt att rätt insatser sätts in och att eleverna får träna på det de har svårigheter med, inte alltid få undvika det som känns jobbigt genom anpassningar.

6.6. Iakttagelser- pedagogiska förhållanden

De flesta av eleverna i de kommungemensamma undervisningsgrupperna har sådana stora behov att placeringen blir långvarig. Intervjuad personal ser i flera fall en stor utveckling hos berörda elever. Dock lyckas man sällan helt med de elever som har problematisk skolfrånvaro. En positiv

aspekt är att några elever idag kommer till skolan, vilka tidigare har varit helt frånvarande. Utifrån skolpliktsperspektivet måste detta ses som framgångsrikt att fler elever är i skolan.

För många av eleverna är det den särskilda undervisningsgruppen som innebär en känsla av inkludering. Många av eleverna har en bakgrund av skolmisslyckanden. De kommungemensamma särskilda undervisningsgrupperna ger förutsättningar att utvecklas och tillåter dem att inkluderas i en social miljö. Det är inte ovanligt att fler av eleverna tidigare har haft en-till-en-undervisning på sin tidigare skola. Dock är det också av vikt att ha tillgång till den typiska skolan för att känna att man är del av något större. Närhet till skolan gör det också möjligt med de praktiskt-estetiska ämnena som det annars blir svårare att ha tillgång till.

I klassrummen har personal individanpassat miljön så långt det går med avskärmning, mobila skärmar och andra hjälpmedel. Det är en fin balansgång med att lokalerna ska anpassas men det ska fortfarande vara skola. Det behövs en analys av dagens ledningsorganisation ur ett ändamålsenlighets- och effektivitetsperspektiv.

Personalen i de kommungemensamma grupperna upplever att det brister vad gäller adekvat och kontinuerlig kompetensutveckling och handledning för personal. Det vore också önskvärt att ha ett samarbete mellan de olika grupperna inklusive skolornas egen studios genom nätverk för personal i dessa grupper.

6.7. Sammanfattning av intervjuer, observationer och fokusgrupper

Placering i de kommungemensamma undervisningsgrupperna upplevs vara avhängigt lediga platser. Det saknas också transparens om vilka elever som får plats och på vilka grunder. Det framkommer att samtliga deltagare önskar att det finns personal med specialpedagogisk kompetens. Vidare bör det också finnas ett nätverk för dem som jobbar med dessa grupper och handledning. Generellt ser personal på skolorna att de har svårt att möta elever inom autismspektrat och att det är för dem som dessa grupper bör finnas. En annan grupp elever vars behov är svåra att möta är de våldsbenägna eleverna. För dessa elever handlar det inte bara om pedagogiska anpassningar och insatser utan om reell behandling. Kanske kan de skolsociala teamen tillsammans med SSPF (samverkan inom skola, socialtjänst, polis och fritid) och SIG (samverkan sociala insatsgrupper) vara en del för dessa elever. Många påpekar dock vikten av att inte samla alla olika behov på en och samma plats.

I både intervjuer och observationer ses det som en styrka att skolors egna studios och centrala undervisningsgrupper har egna och ändamålsenliga lokaler. Tillgång till grupprum är viktigt då flera av eleverna behöver avskildhet. Det är även viktigt med sociala mötesplatser för att träna på social samvaro. Intervjuad personal ser att det är av vikt att eleverna har en egen ingång om möjligt då många har svårt att befinna sig i ett större sammanhang.

Sammanfattningsvis ser utredningen utifrån forskning, observationer, intervjuer och fokusgrupper följande generella för- och nackdelar med exkluderande lösningar som särskilda undervisningsgrupper:

Generella fördelar

1. **Anpassad undervisning:** Elever kan få undervisning som är mer anpassad efter deras behov, exempelvis i mindre grupper, med specialutbildade lärare och anpassade metoder.
2. **Lugnare lärmiljö:** Många lever med koncentrationssvårigheter eller andra särskilda behov kan lättare fokusera i en mindre grupp med färre störningsmoment.
3. **Mer stöd och resurser:** Specialpedagoger och andra stödpersoner kan ge eleverna mer individanpassat stöd än vad som ofta är möjligt i en stor klass.
4. **Minskad stress och frustration:** Elever som har svårt att tillgodogöra sig den ordinarie undervisningen kan känna sig mer trygga och motiverade när undervisningen är anpassad efter deras förutsättningar.
5. **Social trygghet:** En del elever upplever större acceptans och tillhörighet i en grupp där alla har liknande behov, vilket kan minska känslan av utanförskap.

Generella nackdelar:

1. **Risk för stigmatisering:** Att placeras i en särskild undervisningsgrupp kan leda till att eleven känner sig annorlunda eller mindre värd, vilket kan påverka självkänslan negativt.
2. **Begränsade sociala relationer:** Eleven i exkluderande lösningar får färre möjligheter att integrera med sina jämnåriga i den ordinarie klassen, vilket kan påverka deras sociala utveckling och inkludering i skolan.
3. **Svårare återgång till ordinarie undervisning:** Om eleven får sin undervisning i en särskild grupp under lång tid kan det vara svårt att senare integreras tillbaka i den ordinarie skolan.
4. **Lägre förväntningar:** Det finns en risk att elever i exkluderande lösningar inte får lika höga förväntningar på sig, vilket kan påverka deras utveckling och framtida möjligheter.
5. **Resurskrävande:** Särskilda undervisningsgrupper kräver ofta mer personal och resurser, vilket kan leda till att andra delar av skolan får mindre stöd.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att exkluderande lösningar kan vara en bra lösning för vissa elever, särskilt om undervisningen inte fungerar trots anpassningar. Samtidigt finns det tydliga risker med att elever hamnar i särskilda undervisningsgrupper utan tillräcklig planering för inkludering på sikt. Många forskare och pedagoger betonar därför vikten av att hitta en balans

mellan anpassningar, särskilt stöd i den ordinarie skolan och särskilda insatser när det verkligen behövs.

7. Rekommendationer

Utifrån genomförd omvärldsbevakning, intervjuer och observationer har utredningen tagit fram förslag till åtgärder för att för att utveckla och stärka de kommungemensamma särskilda undervisningsgrupperna.

Utredningen förordar att den kommungemensamma undervisningsgruppen för yngre åldrar, Lillmogården, successivt avvecklas till och med sommaren 2027. Resurser bör istället prioriteras till gruppen för de äldre åldrarna inom årskurs 6-9, Stormogården. Behovet inom den gruppen är som störst och resurser som omprioriteras och fördelas hit kan bidra till att utveckla och stärka behovet av stöd. Ett stärkt utvecklingsarbete med flexibla undervisningsgrupper vid varje kommunal skola ska genomföras. Detta för att säkerställa en trygg och successiv förflyttning för de elever som går tillbaka i ordinarie skolmiljö från gruppen samt även för övriga elever som går i den ordinarie skolmiljön och kan vara i behov av särskilt stöd. De elever som vid tidpunkten för avvecklingen går i årskurs 6-9 kommer att ha möjlighet att fortsätta sin undervisning i gruppen vid behov. Vidare rekommenderar utredningen att riktlinjer tas fram för kommungemensam särskild undervisningsgrupp, där rutinen för antagning ska vara öppen, tydlig och begriplig för elever, vårdnadshavare och personal.

Den kommungemensamma särskilda undervisningsgruppen bör ha kvalificerad personal och därmed bemannas med lärare med specialpedagogisk utbildning samt kompletteras med kvalificerade resurspersoner såsom beteendevetare, socialpedagoger och utbildad fritidspersonal. Gruppen bör placeras i anslutning till ordinarie skolmiljö, nära en typisk grundskola för att möjliggöra flexibla lösningar och underlätta inkludering när så är möjligt. Huvudmannens uppföljning för den kommungemensamma särskilda undervisningsgruppen ska ske inom det ordinarie systematiska kvalitetsarbetet.

Slutligen bör ett övergripande, kommungemensamt arbete kring trygghet och studiero drivas parallellt för att stärka alla skolmiljöer. Studiero innebär enligt lagstiftningen att det finns goda förutsättningar för eleverna att koncentrera sig på undervisningen (5 kap. 3 § skollag). Enligt Skolinspektionens rapport *Skolans arbete för att säkerställa studiero* påverkas elevers upplevelse av trygghet och studiero i skolan av ett flertal saker. Av stor betydelse är undervisningens innehåll och lärares ledarskap, men även processer som exempelvis har med elevers inflytande samt arbete med skolans värdegrund att göra.

Sammantaget bedömer utredningen att dessa åtgärder utvecklar det särskilda stödet i de kommunala grundskolorna och stärker grundskolans uppdrag att ge likvärdig utbildning anpassad efter varje elevs behov och förutsättningar.

Referenslista

Aspflo Ulrika: *För alla i skolan*; en bok om inkluderande och utvecklande undervisning

Attention: intresseorganisation [Hem - Riksförbundet Attention](#) ; [Introduktion fysisk lärmiljö - Riksförbundet Attention](#)

Borg A, Bölte S & Hallberg L (2021) *God lärmiljö för alla*. Liber

Karlsson Peter (2024): *Positivt beteendestöd i omsorg och skola*; en introduktion. Natur och Kultur
[Om ADHD en film om bemötande och förståelse i skolan.pdf](#)

Leifler Emma (2022), *Praktisk inkludering*. Liber

Leifler Emma (2023) *Specialdidaktik; En breddad undervisningsrepertoar för dig och dina elever*. Liber

Lundin Marina, Xoljé Madeleine (2024); *Särskild undervisningsgrupp*, Liber

Mitchell David (2022) *Inkludering i skolan*. Natur och kultur

Nilholm Cales (2019) *En inkluderande skola*. Studentlitteratur

Nilholm Claes, Kerstin Göransson (2014) *Inkluderande undervisningen: Vad kan man lära sig av forskningen* (SPSM FOU)

Donohoo, J. (2019) *Kollektiv lärareffektivitet. Förhållningsätt, förutsättningar och genomförande*. Natur och Kultur

Scruggs, T.E. m.fl. (2007) *Co-teaching in inclusive classrooms*

Skolinspektionen. *Skolans arbete för att säkerställa studiero*. Diariernr 400-2015:1405 Stockholm. 2016.

SOU (2021:30) *Kampen om tiden- mer tid för lärande*. Stockholm: SOU

SOU (2016:94) *Saknad! Uppmärksamma frånvaro och agera*. Stockholm: SOU

(SOU 2025:44) *Förbättrat stöd i skolan* (Delbetänkande av utredningen om *En förbättrad elevhälsa*)